

ONA TILINING QADRSIZLANISHI

*Andijon davlat chet tillar instituti
ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti,
tarjima nazaryasi va amaliyoti 1-bosqich talabasi*

To'lanboyeva Mexriniso

*Andijon davlat chet tillar instituti,
Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrasida o'qituvchisi*

Yuldasheva Sadoqat

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tilining mohiyati, uning inson hayoti, millat va madaniyatdagi o'rni keng yoritilgan. Shuningdek, bugungi globallashuv davrida ona tilining qadrsizlanishiga olib kelayotgan asosiy omillar, jumladan, chet tillariga ortiqcha qiziqish, sleng va aralash nutqning kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri, til me'yorlariga rioya qilinmasligi hamda noto'g'ri tarjimalar muammosi tahlil qilingan. Muallif tomonidan ushbu muammolarning oldini olish va ona tilining nufuzini oshirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, til madaniyati, milliy o'zlik, globallashuv, nutq madaniyati, sleng, aralash til, ijtimoiy tarmoqlar, til me'yorlari, tarjima muammolari

Аннотация: В данной статье подробно раскрывается сущность родного языка, его роль в жизни человека, а также значение в формировании нации и культуры. Кроме того, анализируются основные факторы, приводящие к снижению значения родного языка в условиях глобализации, такие как чрезмерный интерес к иностранным языкам, распространение сленга и смешанной речи, негативное влияние социальных сетей, несоблюдение языковых норм и проблемы неправильного перевода. Автор обосновывает необходимость сохранения и повышения статуса родного языка.

Ключевые слова: родной язык, культура речи, национальная идентичность, глобализация, речевая культура, сленг, смешанная речь, социальные сети, языковые нормы, проблемы перевода.

Annotation: This article discusses the essence of the mother tongue and its importance in human life, as well as its role in the development of national identity and culture. It also analyzes the main factors leading to the decline in the value of the mother tongue in the context of globalization, including excessive interest in foreign languages, the spread of slang and mixed speech, the negative impact of social media, non-compliance with language norms, and issues of incorrect translation. The author emphasizes the importance of preserving and enhancing the status of the mother tongue.

Keywords: mother tongue, language culture, national identity, globalization, speech culture, slang, mixed language, social media, language norms, translation issues.

Ona tili – bu insonning dunyoga kelganidan boshlab eshitib ulg‘ayadigan, fikrlashi, his-tuyg‘ularini ifodalashi va atrof-muhitni anglashida asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladigan tilidir. Har bir inson uchun ona tili nafaqat aloqa vositasi, balki uning ichki dunyosini, ruhiyatini va tafakkurini shakllantiruvchi muhim omildir. Bola ilk bor aynan ona tili orqali so‘zlashni o‘rganadi, yaxshilik va yomonlikni anglaydi, dunyo haqidagi tasavvurlarini boyitadi. Ona tilining ahamiyati nihoyatda keng va chuqurdir. Avvalo, u insonning shaxs sifatida shakllanishida beqiyos rol o‘ynaydi. Inson o‘z fikrini ravon, aniq va tushunarli ifoda eta olsa, bu uning tafakkuri rivojlanganidan dalolat beradi. Tafakkur esa bevosita til bilan bog‘liq. Demak, ona tilini mukammal bilish insonning intellektual salohiyatini oshiradi. Bundan tashqari, ona tili – bu ajdodlardan meros bo‘lib qolgan bebaho boylikdir. Unda xalqning asrlar davomida to‘plagan tajribasi, urf-odatlari, qadriyatlar va dunyoqarashi mujassam bo‘ladi. Shu sababli ona tilini asrash va rivojlantirish har bir insonning muqaddas burchidir. Ona tiliga e‘tibor – bu o‘z tarixiga, o‘zligiga va kelajagiga e‘tibor demakdir.

Bugungi kunda ona tiliga bo‘lgan e‘tibor masalasi nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda turli chet tillarining keng tarqalishi natijasida ayrim hollarda ona tilining mavqei pasayib borayotgani kuzatilmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida aralash nutqdan foydalanish, begona so‘zlarni ortiqcha ishlatish kabi holatlar tobora ko‘payib bormoqda. Bu esa tilning sofligiga va boyligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy

tarmoqlarning jadal rivojlanishi ham tilga bo‘lgan munosabatni o‘zgartirmoqda. Qisqartmalar, noto‘g‘ri yozuvlar va grammatik xatolar keng tarqalib, adabiy til me‘yorlariga rioya qilish darajasi pasaymoqda. Natijada, ona tilining go‘zalligi va ifoda imkoniyatlari to‘liq namoyon bo‘lmay qolmoqda. Bundan tashqari, ayrim hollarda ta‘lim tizimida ham ona tilini chuqur o‘rganishga yetarli darajada e‘tibor berilmayotgani seziladi. Bu esa yosh avlodning tilga bo‘lgan qiziqishi va hurmatini susaytirishi mumkin. Vaholanki, ona tilini mukammal bilish – nafaqat madaniy, balki intellektual rivojlanishning ham muhim omilidir. Shu sababli ona tilining qadri va nufuzini oshirish, uni asrab-avaylash va rivojlantirish masalasi har qachongidan ham muhim bo‘lib bormoqda. Bu nafaqat tilshunoslar yoki o‘qituvchilarning, balki butun jamiyatning umumiy vazifasidir.

Hozirgi globalashuv davrida chet tillarini o‘rganish muhim va zarur hisoblanadi. Chunki ular orqali inson yangi bilimlarga ega bo‘ladi, dunyoqarashi kengayadi va xalqaro maydonda erkin muloqot qila oladi. Biroq ayrim hollarda chet tillariga bo‘lgan ortiqcha qiziqish ona tiliga nisbatan e‘tiborni susaytirib yubormoqda. Ko‘plab yoshlar chet tilida gapirishni zamonaviylik belgisi sifatida qabul qilib, hatto oddiy kundalik suhbatlarda ham o‘z ona tilidagi so‘zlar o‘rniga begona so‘zlarni ishlatishga odatlanib qolmoqda. Bu esa asta-sekin ona tilining boy lug‘atidan foydalanish darajasini pasaytiradi. Natijada, inson o‘z fikrini ona tilida to‘liq va ravon ifoda etishda qiyinchilikka duch keladi. Aslida chet tillarini o‘rganish ona tiliga zarar yetkazmasligi kerak, aksincha uni yanada chuqurroq anglashga yordam berishi lozim. Har qanday rivojlangan jamiyatda insonlar bir nechta tilni bilish bilan birga, o‘z ona tilini mukammal egallagan bo‘ladilar. Shuning uchun chet tillariga qiziqish bilan bir qatorda ona tiliga bo‘lgan hurmat va e‘tiborni ham saqlab qolish muhimdir.

Ona tilining qadsizlanishiga olib kelayotgan muammolardan biri – uning kundalik hayotda ikkinchi o‘ringa tushib qolayotganidir. Ba‘zi oilalarda va ta‘lim muassasalarida chet tillariga ustuvor ahamiyat berilib, ona tiliga yetarlicha e‘tibor qaratilmayapti. Bu esa yosh avlodning o‘z ona tilini mukammal bilmasligiga sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, ish faoliyati, reklama va turli xizmat ko‘rsatish sohalarida ham ko‘pincha chet tillaridan

foydalanish afzal ko‘riladi. Natijada, ona tili asta-sekin rasmiy va norasmiy muomalada o‘z mavqeini yo‘qota boshlaydi. Bu holat uzoq davom etsa, tilning rivojlanishiga va uning jamiyatdagi ahamiyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ona tilining ikkinchi o‘ringa tushib qolishi nafaqat til masalasi, balki milliy o‘zlikka ham ta‘sir etuvchi muammodir. Chunki til orqali inson o‘z millatini, tarixini va madaniyatini anglaydi. Shuning uchun har bir jamiyat a‘zosi ona tilini birinchi o‘ringa qo‘yishi, uni hurmat qilishi va kundalik hayotda faol qo‘llashi zarur.

So‘nggi yillarda yoshlar nutqida sleng va aralash til unsurlarining kengayib borayotgani kuzatilmoqda. Sleng – bu ma‘lum bir guruh yoki muhitga xos bo‘lgan, ko‘pincha adabiy til me‘yorlariga mos kelmaydigan so‘z va iboralar yig‘indisidir. Dastlab bunday ifodalar norasmiy suhbatlarda qo‘llanilgan bo‘lsa, bugungi kunda ular kundalik nutqqa ham kirib kelmoqda. Ayniqsa, ona tiliga chet tillaridan so‘zlarni aralashtirib gapirish odati keng tarqalmoqda. Ba‘zi yoshlar o‘z fikrini sof ona tilida ifodalash o‘rniga, turli xorijiy so‘zlarni qo‘shib gapirishni odatiy hol deb bilishadi. Bu esa tilning sofligiga putur yetkazadi va uning boy ifoda imkoniyatlarini cheklaydi. Bunday holatning davom etishi natijasida yosh avlod adabiy til me‘yorlaridan uzoqlashib boradi. Oqibatda, ular na yozma, na og‘zaki nutqda o‘z fikrini to‘liq va aniq ifoda eta olmasliklari mumkin. Shu sababli sleng va aralash tilni me‘yoridan ortiq ishlatmaslik, adabiy til qoidalariga amal qilish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ular axborot almashish va muloqot qilishda katta qulaylik yaratadi. Biroq, bu vositalarning til madaniyatiga salbiy ta‘siri ham mavjud. Ijtimoiy tarmoqlarda yozishmalar ko‘pincha tezkorlikka asoslangan bo‘lib, foydalanuvchilar so‘zlarni qisqartirib yozish, imlo qoidalariga rioya qilmaslikka odatlanib qolmoqda. Natijada, noto‘g‘ri yozuvlar va grammatik xatolar keng tarqalmoqda. Bu esa asta-sekin adabiy til me‘yorlarining buzilishiga olib keladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda turli chet tillarining aralashuvi ham kuchaymoqda. Ko‘plab foydalanuvchilar o‘z post va izohlarida ona tili bilan bir qatorda begona so‘zlarni ham ishlatadi. Bu esa yoshlarning nutqiga bevosita ta‘sir ko‘rsatib, ona tilining sof shaklda qo‘llanishini kamaytiradi. Shu bois

ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda ham til madaniyatiga e'tibor berish zarur. Har bir foydalanuvchi to'g'ri va ravon yozishga harakat qilsa, bu ona tilining rivoji va saqlanishiga ijobiy hissa qo'shadi.

Til me'yorlari – bu adabiy tilning to'g'ri, aniq va tushunarli qo'llanishini belgilab beruvchi qoidalar majmuasidir. Ushbu me'yorlarga rioya qilish nutq madaniyatining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Biroq bugungi kunda turli sohalarda, ayniqsa ommaviy axborot vositalari, reklama va kundalik muloqotda til me'yorlariga yetarli darajada amal qilinmayotgani kuzatilmoqda. Ko'pincha so'zlarning noto'g'ri qo'llanishi, imlo va uslubiy xatolarga yo'l qo'yilishi tilning umumiy saviyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlar keng tarqalgani sari jamiyatda noto'g'ri nutq shakllari odatiy holga aylanib qolishi mumkin. Natijada, adabiy tilning nufuzi pasayadi, uning o'rnini esa tartibsiz va me'yorlardan chetga chiqqan nutq egallay boshlaydi. Til me'yorlariga rioya qilmaslik, ayniqsa yoshlar orasida tez singib ketadi. Chunki ular ko'pincha atrof-muhit va ommaviy axborot vositalaridan ta'sirlanadi. Shu sababli har bir inson, ayniqsa ziyolilar va omma oldida chiqish qiluvchi shaxslar tilga nisbatan mas'uliyat bilan yondashishlari zarur.

Bugungi kunda turli xorijiy manbalardan o'zbek tiliga tarjima qilinayotgan materiallar soni ortib bormoqda. Bu, albatta, ijobiy holat. Ammo ayrim hollarda tarjimalarning sifatsiz amalga oshirilishi tilga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Noto'g'ri tarjima qilingan iboralar, so'zma-so'z o'girish natijasida mazmun buziladi va tilning tabiiyligi yo'qoladi. Shuningdek, begona so'zlarning ortiqcha ishlatilishi ham dolzarb muammolardan biridir. Ba'zi hollarda o'zbek tilida muqobili mavjud bo'lgan so'zlar o'rniga chet tilidagi variantlar qo'llaniladi. Bu esa ona tilining boy imkoniyatlaridan to'liq foydalanmaslikka olib keladi. Begona so'zlarning haddan tashqari ko'payishi tilning sof shakliga putur yetkazadi va uning milliy xususiyatlarini zaiflashtiradi. Shu sababli tarjima jarayonida til qoidalariga qat'iy rioya qilish, mavjud muqobillardan to'g'ri foydalanish va ona tilining tabiiyligini saqlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ona tili – bu millatning ruhi, uning tarixiy xotirasi va ma'naviy boyligidir. Uni qadrlash va asrab-avaylash har bir insonning muqaddas burchi hisoblanadi. Bugungi kunda globallashuv, chet tillariga ortiqcha qiziqish, sleng va aralash nutqning

kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri, shuningdek, til me'yorlariga rioya qilinmasligi kabi omillar ona tilining mavqeiga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, bu muammolarni bartaraf etish imkoniyati ham o'z qo'limizda. Avvalo, har birimiz kundalik hayotda ona tilimizda to'g'ri va ravon so'zlashga odatlanishimiz zarur. Ta'lim tizimida ona tiliga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish, ommaviy axborot vositalarida adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilish ham muhim ahamiyatga ega. Oilada esa farzandlarga tilga hurmat ruhini singdirish eng samarali yo'llardan biridir. Ona tilini rivojlantirish – bu faqat tilni saqlab qolish emas, balki millatning kelajagini ta'minlash demakdir. Har birimiz tilimizni e'zozlasak, uni boyitsak va kelajak avlodga sof holda yetkazsak, bu eng katta yutug'imiz bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent, 2010.
4. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi asoslari. – Toshkent, 2012.
5. To'xliyev B. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent, 2015.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (turli nashrlar).